

Ç Hukuki Gerçeğe

Üniversite Öğretim Üyelerinin Klinik Araştırmalarda Görev Alması

Doç. Dr. Mustafa Akkaya
Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Vergi Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Üniversite öğretim üyelerinin görev aldığı klinik araştırmalarda, araştırmanın finansmanını sağlayan veya destekleyen kuruluş (sponsor), devamlı statüdeki öğretim üyelerine (profesör, doçent ve yardımcı doçent) yönetim kurulunun belirlediği esaslar çerçevesinde klinik araştırmaya katılma izni veren üniversite ve araştırmada görev alan üniversite öğretim üyeleri olmak üzere üçlü bir yapı söz konusudur.

Bir klinik araştırmayı salt bilimsel nedenlerle mali açıdan desteklemek isteyen, araştırma sonuçları üzerinde hak sahibi olma talebi ve beklentisi olmayan kuruluşlar, gerçekleştirilmesini arzuladıkları klinik araştırmaya tahsis edilmek ve araştırmada kullanılmak koşuluyla belli bir meblağı mükellefiyetli olarak bağışlayarak, desteklemek istedikleri klinik araştırmanın finansmanını sağlayabilirler. Böyle bir talep ve mükellefiyetli bağışlama talebinin üniversitece uygun bulunması ile

süreç tamamlanmış olacak; bağışlamayı öngörülen mükellefiyetlerle kabul eden üniversite söz konusu klinik araştırmayı gerçekleştirecektir.

Oysa klinik araştırmanın mali yükünü üstlenen kuruluşlar, araştırma neticesinde elde edilen veriler üzerinde bir hak sahibi olmayı amaçladıklarından üniversite öğretim üyelerinin yer alacağı klinik araştırmalarda karşılaşılan ilk sorun, öğretim üyesine bu konuda izin verecek üniversite ile akdedilecek sözleşmelerin içeriği ve kapsamı noktasındadır. Bu sorunla bağlantılı önemli ikinci sorun ise, araştırmaya katılan öğretim üyelerine yapılacak ödemelerin tutarı ve zamanlamasıyla ilgilidir. Uygulamada yaşanan bir başka önemli problem de, klinik araştırmalardan kaynaklanabilecek risklerin güvence altına alınmasıdır.

Klinik araştırmalarda finansmanı sağlayan sponsor kuruluşlarla üniversiteler arasında akdedilecek sözleşmeler kural olarak irade muhtariyeti içerisinde, kanuna, ahlak ve adaba aykırı hükümler içermemek kaydıyla taraflarca serbestçe düzenlenebilir. Yasalardan kaynaklanan bu genel sınırlar dışında sözleşmelerde, Yükseköğretim Kanunu'nun 37 inci maddesiyle yetkilendirilmiş olan üniversite yönetim kurullarının klinik araştırmalar için belirlediği esaslara aykırı, üniversite ve bağlı birimlerin işleyişini etkileyecek, öğretim üyelerinin asli görevlerinin aksamasına yol açacak hükümlere yer verilemez. Uygulamada klinik araştırma projelerinde karşılaşılan en önemli sorun, sponsor kuruluşların yukarıda işaret edilen hususları ve üniversite öğretim üyelerine yapılacak ödemelere ilişkin mevzuatı dikkate almaksızın, üniversitelere imzalanmak üzere sundukları tip sözleşmelerden kaynaklanmaktadır. Aşağıda hukuki çerçevesi çizilmeye çalışılacak olmakla birlikte, bu tür araştırmalarda sponsor kuruluşlar, sözleşmelerde araştırmayı yürütecek öğretim üyelerine yapacakları ödeme tutarlarına ve zamanlarına yer vererek, Yükseköğretim Kanununun ve mali mevzuatın döner sermayelerin işleyiş kurallarıyla bağdaşmayan sözleşme metinleri getirebilmektedir.

Klinik araştırmalarda ortaya çıkacak her türlü riskin projeyi yürüten öğretim üyelerine ait olduğu, riskin ortaya çıkması halinde sponsor firma tarafından tazmin edileceği yönündeki sözleşme hükümleri ve sıkça karşılaşılan araştırmayı yürütecek öğretim üyelerince imzalanan taahhütnameler, ancak riskin ortaya çıkması ve üniversiteye tazmin edilmesi durumunda, tazmin edilen zarar için üniversiteye ilgisine rücu sürecinde, sadece iç ilişki bakımından sınırlı bir anlama sahiptir. Çünkü Üniversitenin taraf olduğu sözleşme çerçevesinde, kamu personeli statüsündeki öğretim üyelerinin

görev aldığı klinik araştırmalar nedeniyle zarara uğrayanlar zararın tazmini için doğrudan idareye başvurabileceklerdir.

Değnilmesi gereken bir diğer sorun da, araştırmalarda üniversite personeli olmayanların görevlendirilmek istenmesi ve bunlara yapılacak ödemelere ilişkindir. Bu kısa çalışma klinik araştırmalarda görev alacak öğretim üyelerine, ilişkin mali ve hukuki boyutla sınırlı tutulduğundan ayrıntılara girmeksizin, üniversite personeli olmayan kişi ve kuruluşların araştırmalarda görev almalarının; özellikle de üniversiteye ait mekânlarda araştırma için bulunabilmelerinin üniversitenin uygun görmesi ön koşuluna bağlı olduğuna; bu kişi ve kuruluşlara proje giderleri kaleminden yasal kesintiler yapıldıktan sonra ödeme yapılabileceğine işaret ediyoruz.

Klinik araştırma için gerekli mal ve hizmetlerin teminine ilişkin sözleşme hükümleri de uygulamada sorunlar yaratmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, sponsor firmanın araştırma için gerekli araç gereci temin ve üniversiteye teslim ettiği veya temin ve teslimi kendisinin üstlendiği hallerde, bir başka deyişle salt finansman desteği verip, araç, gereç ve malzemenin de proje giderlerinden karşılanmasının gerektiği durumlarda, bu araç, gereç kamu ihale mevzuatına uygun biçimde temin edilmek zorundadır. Bu zorunluluğu göz ardı eden sözleşme hükümleri, araştırmacı ve sponsor firma yaklaşımları mali mevzuata aykırı ve cezai sonuçlar doğuracak niteliktedir.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 36 ncı maddesi, profesörler ve doçentleri devamlı ve kısmi statüde görev yapanlar olarak ayırmakta; devamlı statüde bulunan profesör, doçent ve yardımcı doçentlerin tüm mesailerini üniversite ile ilgili çalışmalara hasretmelerini öngörmektedir.

Yine aynı madde, sayılan öğretim üyelerinin özel kanunlarla belirlenen görevler ile telif hakları hariç olmak üzere, Yükseköğretim kurumlarından başka yerlerde ücretli veya ücretsiz, resmî veya özel başkaca herhangi bir iş görmelerini, ek görev almalarını, serbest meslek icra etmelerini yasaklamaktadır. Bir başka ifadeyle, devamlı statüdeki öğretim üyeleri, izin veren açık bir yasal dayanak bulunmadığı sürece üniversite dışında faaliyette bulunmazlar. Devamlı statüdeki öğretim üyelerinin klinik araştırmalara katılmasına olanak sağlayan yasal dayanak Yükseköğretim Kanunu'nun "Üniversitelerin Uygulama Alanına Yardımı" başlıklı 37 inci maddesidir. "Yükseköğretim kurumları dışındaki kuruluş veya kişilerce, üniversite içinde veya hizmetin gerektirdiği yerde, üniversiteler ve bağlı birimlerden istenecek, bilimsel görüş, proje, araştırma ve benzeri hizmetler ile üniversitede ve üniversiteye bağlı kurumlarda, hasta muayene ve tedavisi ve bunlarla ilgili tahliller ve araştırmalar üniversite yönetim kurulunca kabul edilecek esaslara bağlı olmak üzere yapılabilir. ..." şeklindeki bu maddeden de anlaşılacağı üzere devamlı statüdeki öğretim üyeleri üniversite yönetim kurullarınca belirlenecek esaslar dahilinde klinik araştırmalarda, üniversitenin uygun bulması koşuluna bağlı olarak görev alabileceklerdir.

Devamlı statüdeki öğretim üyelerinin görev aldığı klinik araştırmalarda sponsor kişi veya kuruluşların yaptıkları ödemeler, Yükseköğretim Kanunu'nun 37 nci maddesinin, "Bu hususta alınacak ücretler ilgili yükseköğretim kurumunun veya buna bağlı birimin döner sermayesine gelir kaydedilir." biçimindeki son cümlesi uyarınca döner sermayeye gelir kaydedilecektir. Klinik araştırma için yapılan ödemelerden araştırma için öngörülen harcamalar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden Yükseköğretim Kanunu'nun 58 inci maddesinin dördüncü fıkrası çerçevesinde, klinik araştırmada görev yapan devamlı statüdeki öğretim üyelerine katkı payı olarak ödenecektir.

Klinik araştırmalarda karşılaşılan önemli sorunlardan biri, kısmi statüde çalışan öğretim üyelerinden yararlanma ve bunlara ödeme yapılması noktasında yaşanmaktadır. Kısmi statüde görev yapan öğretim üyelerinin üniversitedeki görevlerini [haftada en az yirmi saat üniversitede bulunmak, eğitim-öğretim, uygulama ve araştırmaları bölüm başkanının gösterdiği yerde ve onun denetimi altında yapmak (2547/36-2)] yerine getirmek koşuluyla klinik araştırmalarda görev almalarını engelleyen yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Böyle bir yasak bulunmamasına karşın uygulamada, Yükseköğretim Kanunu'nun 36 ncı maddesinin 2-a hükmünde öngörülen ve kısmi statüdeki öğretim üyelerinin üniversite ödeneği, idari görev ödeneği, geliştirme ödeneği ve döner sermaye gelirlerinden pay veya ücret almalarını engelleyen düzenlemelerle, klinik araştırmalarda ve projelerde kısmi statüde görevli öğretim üyelerinin görev alamayacağı biçiminde bir yanlış kanı mevcuttur. Söz konusu düzenleme, kısmi statüdeki öğretim üyelerine döner sermaye aracılığı ile gerçekleştirilen proje, araştırma gelirlerinden katkı payı almasını engellemekle birlikte, klinik araştırmalarda bu statüdeki öğretim üyelerinden yararlanılmak istenmesi halinde, vergi ve benzeri kesintiler yapıldıktan sonra kendilerine proje giderleri kapsamında ödeme yapılmasına hiçbir engel bulunmamaktadır.

toplantıdan...

Uğur Sancarbaba

Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol
Genel Müdürlüğü Daire Başkanı

Uğur Sancarbaba, genelde salonda toplantı sırasında üzerinde durulan konulara yanıt verdi. 209 sayılı Sağlık Bakanlığına Bağlı Sağlık Kurumları ile Esenlendirme (Rehabilitasyon) Teşislerine Verilecek Döner Sermaye Hakkında Kanun'un 3. maddesinde yapılan değişiklikle, Sağlık Bakanlığı döner sermaye işletmelerinin gelirleri arasına sağlık alanında verilecek kurs, eğitim, araştırma, yayın ve danışmanlık hizmetleri dahil edilerek, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 37. maddesine benzer düzenlemeler yapıldığını, ancak uygulamada ve ikincil mevzuatta sorunlar olduğunu belirtti. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 01/01/2006 tarihinden itibaren yürürlüğe girdiğini belirten Sancarbaba, anılan kanunun geçici 11. maddesine göre döner sermayelerin 31/12/2007 tarihine kadar yeniden yapılandırılmasının gerekli olduğunu, döner sermayelerin yeniden yapılandırılmasında esas olanın bunların işletmecilik konsepti çerçevesine dönüştürülmesi olduğunu, işletmeye dönüştürülebilecek döner sermayelerden en uygun olanının üniversite döner sermayeleri olduğunu, çünkü üniversitelerde eğitim ve araştırma aşamasında bilgi birikimi ve atıl kapasite oluştuğunu, bu birikim ve kapasitenin işletmeye mal edilebileceğini vurguladı. Sağlık Bakanlığına bağlı sağlık kurumlarında ise ayrı olarak Kamu Hastane Birlikleri Pilot Uygulaması Hakkında Kanun Tasarısı'nın hazırlanarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulduğunu söyledi. Ayrıca bu alanda yeni düzenlemeler yapılırken bütünü kavrayacak düzenlemeler yapılması gerektiğini vurguladı.

toplantıdan...

Sami Türkoğlu

Sosyal Güvenlik Kurumu
Genel Sağlık Sigortası Genel Müdürü

Sosyal Güvenlik Kurumu adına söz alan Sami Türkoğlu, sosyal güvence kurumlarının şu andaki mevzuata herhangi bir araştırma ile ilgili destek, karşılama gibi bir kanuni yükümlülüğünün olmadığını, ancak yılbaşında yürürlüğe girecek 5510 sayılı kanunda böyle bir hususun olduğunu belirtti. Bunun nasıl olacağını henüz açık olmadığını vurguladı. Şu andaki mevzuatın karışık olduğunu ve araştırma yapmayı zorlaştırdığını belirten Türkoğlu; Türkiye'nin tamamında araştırma ile ilgili tezler de katılsa, sorun olan bu konunun tutarının devasa bir tutar olmadığını belirtti. Endüstrinin desteğinin de destek yapmış gibi görüldüğünü; aslında konuşulan konuların ayrıntı olduğunu ve bunun hakikaten devlet olarak faydalı görülüyor ve yapmak isteniyorsa bu ayrıntılarla uğraşılmadan bağımsız bir kurum kurulmasının yeterli olacağını belirtti. Bunun finansmanının geri ödeme komisyonunda değerlendirilen ilaçlarla ilgili yasal düzenlemelerde ufak bir madde ile bir değişiklik yaparak, kurulacak araştırma fonuna, yıllık cirodan o ilaçla ilgili on binde bir gibi bir oran yatırılarak çözülebileceğini vurguladı. Şimdiye kadar araştırmaların, yapan araştırmacıların çoğunluğunun gelecekle ilgili kariyerlerinde ilerlemesine fayda olabileceği için yapıldığını ve devlet olarak bir şey elde etmek için uğraşılmadığını, teşvik edilmediğini belirtti. Devletin fazla bir gayreti olmadığını görüldüğünü ancak geri ödeme kurumu olarak geri planda olduklarını belirtti. Ama ikinci planda olmalarına rağmen, daha öndeki devletin kurumları bu adımları atarsa, kendilerine de düşen bir şey var ise mutlaka yapılacağını söyleyen Türkoğlu, bunların hepsinin toplum ve Devlet için yapıldığını ifade etti.